

PECETEA LUI SKYLES ȘI TUMULII FASTUOȘI
DE LA AGIGHIOL ȘI CUGIR.
OMISIUNE ȘI FALSIFICARE ÎN FONDAREA
MITULUI „STRĂMOȘILOR” ROMÂNILOR, GETO-DACII

EMILIAN TELEAGA¹

Rezumat: Interpretarea peceții lui Skyles, a mormintelor fastuoase de la Agighiol și Cugir, a contribuit, prin omisiune și falsificare, la fundarea mitului „strămoșilor” românilor, geto-dacii. Pe pecetea regelui Skyles (cca 475–450 a.Chr.), găsită la Vadu, este reprezentată o divinitate scitică care transmite, probabil, puterea regelui scit. În sec. V a.Chr., filoelenul Skyles era un caz excepțional, abia în sec. IV a.Chr. fiind cunoscute reprezentări figurative scitice. Monumentele arheologice din vremea lui Skyles au fost interpretate istoricizant, în sensul existenței unor granițe între sciți și traci. Întrucât prezența scitică la sud de Dunăre în secolul V a.Chr. nu a fost acceptată în istoriografie, pecetea a fost omisă din contribuțiile arheologice și istorice din România vreme de peste 50 de ani. Mormintele fastuoase de la Agighiol și Cugir au fost interpretate tezigist istoric. Mormântul de la Agighiol a fost considerat tracic sau getic. Analizele paleoantropologice au fost falsificate (indivizi de sex masculin și feminin în loc de doi indivizi de sex feminin) pentru a corespunde modelului herodoteic al înmormântării tracilor alături de văduva preferată, alte modele de interpretare fiind excluse. Cercetarea mormântului s-a concentrat asupra obiectelor „tracice” și a rămas anchilozată în studiul iconografic. Noile analize interdisciplinare încearcă să problematizeze identitatea persoanelor înmormântate la Agighiol în contextul migrației și al schimbului de cai din sec. IV a.Chr. Mormântul cu car de la Cugir a fost înălțat pentru unul dintre conducătorii cetății de acolo. Înainte de prelucrarea informațiilor arheologice și publicarea lor, mormântul a fost atribuit unui războinic dac al lui Burebista, prin neglijarea cronologiei și prin introducerea unor obiecte de inventar „dacice” printre piesele de port și printre arme. Mormântul aparține grupei Padea-Panagiurski Kolonii, caracterizată prin depunerea funerară a armelor într-o zonă mai largă, din nord-vestul Bulgariei până în sudul Transilvaniei. Majoritatea mormintelor acestei elite războinice se datează în prima parte a La Tène-ului târziu (D₁) înainte de Burebista, iar atribuirea lor etnică este nesigură.

Cuvinte-cheie: pecetea lui Skyles; Vadu; zeiță tronând; elită scitică; Agighiol; morminte fastuoase și cu rug; arta traco-getică; morminte de „amazoane”; Cugir; șef din La Tène D₁.

PECETEA LUI SKYLES

Contribuția de față își propune valorificarea iconografică a peceții regelui scit Skyles și încearcă să explice de ce aceasta a fost complet neglijată în

¹ Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; e-mail: emilianteleaga@hotmail.com; Seminarul de Preistorie, Philipps-Universität, Marburg, Germania, teleaga@staff.uni-marburg.de.

istoriografia din România vreme de peste 50 de ani. Contribuția constituie un fragment dintr-o cercetare mai amplă, despre începuturile artei figurative trace în sec. V a.Chr., care urmează să apară în limbile germană și bulgară².

Pecetea de la Vadu a fost descoperită în sudul teritoriului histrian și constituie o sursă epigrafică și iconografică de primă importanță privind relațiile regelui scit Skyles cu Histria în sec. V a.Chr., dar și referitoare la puterea sa la Dunărea de Jos. Deși documentul a fost publicat pentru prima dată în 1936³, el a rămas aproape complet ignorat în istoria și arheologia română, cu toate că Histria preromană și Dobrogea în totalitate au trezit interesul multor cercetători. După cunoștințele mele, respectivul document a găsit ecou doar la Vasile Canarache⁴, în perioada unei influențe sovietice nemijlocite în România, și, abia după 50 de ani, din nou, în lucrările scrise de Ligia Ruscu, Alexandru Avram și Victor Cojocaru⁵. Această realitate este o consecință directă a minimalizării propagandistice din scrierea istorică românească (post)comunistă a prezenței străinilor (în cazul de față a sciților) pe teritoriul României actuale⁶.

Dimpotrivă, istoricii din fosta Uniune Sovietică au menționat pecetea de mai multe ori⁷. Abia după publicarea sa detaliată de către Ju.G. Vinogradov, pecetea a fost tot mai mult luată în seamă în interpretările istorice⁸.

Pecetea de aur, descoperită întâmplător la Vadu și păstrată în colecția Casei memoriale dr. George Severeanu, poartă două inscripții: 1. ΣΚΥΛΕΩ/ Skuleo – forma greacă a genitivului posesiv „aparțin lui Skyles”; 2. ΚΕΛΕΟΕΑΡΓΟΤΑΝΙΑΡ/ Κέλεοε Αργοταν πὰρ ἔνοι – inscripție tradusă astfel de către Vinogradov: „(mi)-a poruncit să fiu la Argotas”. Vinogradov consideră că Argotas este un bunic neatestat istoric al regelui scit Skyles, Dubois îl consideră un reprezentant al lui Skyles în teritoriul odris (Argotas era însă mai probabil un reprezentant al lui Skyles în Dobrogea nordică, revendicată la acea dată de către regele odris)⁹ (fig. 1).

Pecetea lui Skyles se datează în al doilea sfert al secolului al V-lea a.Chr., încadrare cronologică confirmată de atestările herodoteice ale regelui scit. Plăcuța peceții reprezintă un personaj feminin șezând pe tron, cu picioarele în conduri fără toc, rezemate pe un scăunaș. Acest personaj are pe cap un fel de diademă, cu coadă de cal, poartă o rochie lungă și ține o oglindă într-o mână, respectiv o floare de crin în cealaltă.

² Teleaga 2014, sub tipar.

³ Apostolides 1936, p. 221–227.

⁴ Canarache 1950, p. 216–217, menționează că a fost găsit în anii '30, de către săteni, pe câmp, în urma plugului, pe teritoriul comunei Caraharman, actuala localitate Vadu, la 10 km sud de Istria.

⁵ Ruscu 2002, p. 51–56; Avram 2003, p. 306; Cojocaru 2004, p. 135, 348, 415.

⁶ Niculescu 2004–2005, p. 99–124.

⁷ Gajdukevič, Kapošina 1951, p. 163, Anm. 2; Blavatskaja 1952, p. 55–56, Anm. 3; Karyškovskij 1958, p. 160, Anm. 57; Raevskij 1977, 99 f.

⁸ Vinogradov 1980, p. 92–109; Vinogradov, Kryžickij 1995, p. 103–104, fig. 99; Dubois 1996, p. 11–15; Vinogradov 1997, p. 613–633, pl. 39; Tochtasev 1999, p. 169–173.

⁹ Dubois 1996, p. 11–15; Vinogradov 1997, p. 613–633, pl. 39.

Fig. 1. Vadu. Pecetea lui Skyles (după Vinogradov 1997, pl. 39, 1).

Reprezentarea de pe pecetea de la Vadu este (ca și inscripția în limba greacă) o interpretare greacă a unui motiv scitic: un personaj feminin tronând ține o oglindă în mână și are în față un războinic în picioare, care ține un vas de băut; reprezentarea războinicului lipsește pe pecetea de la Vadu. Reprezentările antropomorfe sunt foarte rare în lumea figurativă scitică din sec. V a.Chr., dar motivul prezentat este atestat în sec. IV a.Chr.¹⁰.

O tradiție de cercetare veche de o sută de ani decodifică personajul feminin tronând ca fiind o zeiță, Argimpasa sau Tabiti, care a fost interpretată de Herodot (IV, 59) ca Aphrodita Urania, respectiv ca Hestia sciților. Acest personaj s-ar putea asemena iconografic cu Anahita iraniană sau chiar cu Kubaba hitită¹¹. Personajul feminin tronând, cu rochie lungă și acoperământ al capului asemănător cu tiara, se apropie de Kubaba hititică târzie. Această mamă a zeilor a fost adorată și în epoca fierului de către diferite popoare din Anatolia, manifestându-se în forme specializate ca iconografie și ca nume, inclusiv drept Cibele¹². Derivarea figurii feminine tronând de pe pecetea de la Vadu și a reprezentărilor asemănătoare cu un fel de tiară și văl din sec. IV a.Chr. din reprezentările microasiatice mult mai vechi ale zeiței Kubaba nu poate fi argumentată nici iconografic, nici în sensul preluării unei zeițe de către sciți. Aspectul oriental al ochiului reprezentat frontal (deși personajul este reprezentat în profil) și papucii cu vârful întors în sus sunt trăsături artistice ale unui stil pontic stângaci din sec. V a.Chr., care redă mâna dreaptă ca pe cea stângă.

Figura principală tronând este reprezentată începând cu sec. IV a.Chr. cu un fel de tiară și văl. În mai mulți tumuli nord-pontici din sec. IV a.Chr. au fost descoperite plăcuțe decorative în zona craniilor femeilor înmormântate, care permit o reconstituire a acoperământului capului asemănătoare celei de pe reprezentările figurative menționate. Femeile înmormântate în tumulii cu inventar deosebit de bogat aveau un statut social ridicat. Personajul feminin tronând, reprezentat pe un

¹⁰ Artamonov 1961, p. 58–62, fig. 1–6; Ellinghaus 1997, p. 37–48.

¹¹ Recent rezumativ: Vinogradov 1997, p. 623–625; Jünger 1997, p. 49–60.

¹² Işık 2008, p. 33–268, pl. 15–28.

covor din tumulul 5 de la Pazyryk (cca 250 a.Chr.), ține în mână o ramură cu flori, iar în fața sa este reprezentat un călăreț. O scenă asemănătoare este reprezentată pe un corn de băut de la Merdžany (în zona Kuban). Tiara cilindrică a figurii feminine de la Pazyryk corespunde aproximativ acoperământului pentru cap al femeii înmormântate în acest tumul (cilindru de lemn cu coadă împletită din păr de cal)¹³.

Acest acoperământ al capului se aseamănă cu acela purtat de personajul feminin tronând, reprezentat cu vreo 200 de ani mai devreme la Vadu, ceea ce arată profunzimea sa semnificație religioasă în societatea scitică. Scena personajului feminin tronând cu un fel de tiară și vâl sau cu un acoperământ al capului de formă cilindrică și cu oglindă și/sau floare, în fața căruia stă un războinic (cu corn de băut) sau un călăreț, a fost interpretată ca întronarea de către o zeiță a unui rege scit divinizat¹⁴. O interpretare profană a personajului feminin, regina așteptând întoarcerea regelui, este improbabilă¹⁵. Oglinda cu mâner este reprezentată ca atribut al personajului feminin și corespunde unui tip de oglindă grecească, care a fost produsă și la Olbia. Acest tip a fost descoperit în numeroase variante în mormintele, de bărbați și de femei, olbiene și nord-pontice din zona stepică, începând cu sec. VI a.Chr.¹⁶. Oglinda cu mâner nu poate fi interpretată ca indicator etnic, totuși reprezentarea sa pe pecetea lui Skyles arată că nu era străină culturii scitice.

Cel de-al doilea atribut al zeiței este floarea de crin, reprezentată și pe bara inferioară a tronului, această floare fiind un atribut al zeiței Hera¹⁷. Tronul reprezentat pe pecete aparține unui tip cu picioare rotunde, comun în sec. V a.Chr. Tronul fastuos, cu picioarele sale specifice în formă de labe de leu, folosit de Marele Rege achemenid și reprezentat pe monumentele sale, ar putea constitui un prototip. El derivă dintr-un model neobabilonian și apare în spațiul egeean în forme simple. Tocmai această formă simplă de tron, cu barele spătarului terminate în formă de vrejuri și cu scăunel de picioare, a fost ilustrat pe pecetea de la Vadu. Colțurile masive – probabil piese modelate din metal, folosite pentru legarea părților de lemn – și lipsa brățărilor sunt specifice tronurilor orientale¹⁸. Tronul subliniază statutul social înalt al personajului care ședea pe el.

Zeița tronând de pe pecetea de la Vadu poate fi interpretată ca o încercare timpurie de a da divinităților aniconice scitice o înfățișare omenească corespunzătoare panteonului grec. În același sens se înțelege și istoria herodoteică privind închinarea lui Skyles la zei greci și respingerea lor de către sciți. Preluarea divinităților străine de către populația indigenă (identificată cu sciți și traci) din

¹³ *Gold der Steppe* 1991, 106f., fig. 2, 4–6; Rudenko 1970, p. 104, 275–276, fig. 147, 154, pl. 66, A; Alekseev u.a. 2005, p. 80, 165–166, Tab. 2, 15, fig. 2, 30; 3, 94; Krieger 2009, p. 164–167, fig. 5–6.

¹⁴ Recent Krieger 2009, p. 151–178.

¹⁵ Agre 2011, p. 59–62, fig. 3, 6b, 12.

¹⁶ Tipul corespunde speciei 2 și tipurilor 4 și 5 după Kuznețova (1987, p. 36–38, fig. 2–3).

¹⁷ Vinogradov 1997, p. 624–625.

¹⁸ Kyrieleis 1969, p. 36–37, 134–146, 149–151, pl. 18, 2–4; Calmeyer 1996, p. 223–231, pl. 71–77.

sec. V a.Chr. de la Borysthene Inferior până la Dunărea de Jos nu poate fi dovedită nici istoric, nici arheologic¹⁹.

În comparație cu însemnele de putere odrișă, care aparțin unor serii (ca dovadă a unei continuități dinastice) și apar pe un spectru larg de obiecte de artă (de exemplu, călărețul), zeița tronând apare o singură dată la Dunărea de Jos. Dintre reprezentanții atestați istoric ai dinastiei scitice din sec. V a.Chr., doar Skyles poate fi pus în legătură cu o figură antropomorfă. Motivul formează, împreună cu sceptorul în formă de cap de pasăre de pradă și, mai ales, cu statuile de piatră, o grupă de însemne de putere relevante social, care dovedesc o elită conducătoare scitică la Dunărea de Jos. După relatarea lui Herodot, dinastia scitică a lui Ariapeithes și a fiilor săi (Skyles și Oktamasades)²⁰ domnea în sec. V a.Chr. asupra unui regat nord-pontic care se întindea până la Dunărea de Jos și care-și exercita influența politică asupra coloniilor grecești.

Pentru a putea înțelege de ce pecetea lui Skyles de la Vadu a fost trecută sub tăcere, trebuie făcută mai întâi o prezentare succintă a modului în care istoriografia recentă a interpretat etnic povestirile lui Herodot și monumentele arheologice de la Dunărea de Jos.

După Herodot, Istros curgea de la vest la est în Sciția „pătrată” nord-pontică și o separa de Thracia. După descrierea sa geografică, în *Istros* curg cinci râuri scitice: *Pyretos*, *Tiarantos*, *Araros*, *Naparis* și *Ordessos*. În cercetarea actuală, doar *Pyretos* corespunde sigur Prutului de astăzi, identificarea celorlalte patru fiind controversată; totuși, *Tiarantos* corespunde probabil Siretului, iar *Ordessos* Argeșului. La nord de Dunăre, spre interiorul continentului și în afara Sciției pătrate, trăiau agatirsii, din țara cărora izvorăște râul *Maris* (Mureș) care se varsă în Istros (în loc de Tisa), la nord de care sunt localizați neurii²¹. Agatirsii erau legați mitologic și politic de sciții nord-pontici, aveau însă alte obiceiuri, care se apropiau de cele ale tracilor²². Herodot mai cunoaște la nord de Dunăre și pe siginni, care pretindeau o descendență medică și care se învecinau cu veneții²³.

Grașița de nord, pretinsă de odrisi pentru regatul lor în fața sciților, se afla de-a lungul Istros-ului. Astfel, la Dunărea de Jos aveau loc demonstrații de putere și se încheiau contracte. O sferă de putere, chiar o prezență a puterii scitice la sud de Dunărea Inferioară, în prima jumătate a secolului al V-lea a.Chr., este transmisă de diferite izvoare scrise²⁴.

¹⁹ Rusyayeva 2007, p. 93–102.

²⁰ Povestirile lui Herodot despre spațiul tracic sunt, cu puține excepții, mediteranocentrice. Cu cât punctele sunt mai departe de coastă, cu atât mai inexacte sunt cunoștințele lui, cele mai imprecise fiind cele despre regiunea de la nord de Munții Balcani. Informațiile sale despre sciții nord-pontici sunt, dimpotrivă, detaliate, și au fost adunate probabil la Olbia. S-a presupus chiar că el s-ar fi aflat acolo (West 2007, p. 79–92).

²¹ Herodot, IV, 47–49, 99–101; Janakieva 2009, p. 29–30, 94–95, 103–104, 114, 133; Dan 2011, p. 47–53.

²² Herodot, IV, 10, 48, 78, 97, 100, 104; RE, Bd. 1, s.v. *Agathyrsoi*, 764–765.

²³ Herodot, V, 9; RE, II 2, s.v. *Sigynnes*, 2458.

²⁴ Astfel, o expediție scitică de jaf se întinde în 496 a.Chr. până în Chersonesos (Herodot, VI, 40). Mai târziu se realizează un pact politic, deoarece o fiică a regelui odris Teres se căsătorește cu

Atribuirea monumentelor arheologice din perioada Hallstatt-ului târziu din regiunea de la nord de Dunăre triburilor amintite de Herodot reprezintă o problemă a cercetării, care a condus la o interpretare falsă a izvoarelor istorice. La aceasta se adaugă faptul că situația politică și tradițiile de cercetare din diferitele țări joacă un rol important. Astfel, Anna Meljukova stabilea o graniță arheologică între tracii herodoteici și sciți – de-a lungul Nistrului, apoi de-a lungul liniei dintre stepă și silvostepă în zona dintre Nistru și Prut, apoi de-a lungul Dunării până la gura Prutului –, aproximativ granița dintre fosta Uniune Sovietică (fără Republica Moldova) și România. La vest de această graniță se aflau monumentele tracice, la est cele scitice. În Dobrogea, prezența scitică a fost acceptată numai în sec. IV a.Chr., deoarece regatul lui Ataias nu putea fi negat²⁵.

Păreră exprimată de Meljukova a fost întărită de Alexandru Vulpe. El a localizat cele cinci râuri secundare scitice ale lui Herodot între Prut și Siret, corespunzător graniței traco-scite. Ca urmare a unei analize arheologice complexe, Valentin Vasiliev atribuia grupul migrator Ciumbrud din Hallstattul târziu din Transilvania centrală agatirsilor. Alexandru Vulpe nega caracterul migrator și scitic al agatirsilor²⁶. Ca reprezentant al scrierii istorice oficiale din România, care consideră că tracii de nord erau strămoșii românilor, el nuanțează și se îndoiește de mai multe ori asupra părerilor exprimate mai devreme, discutând aparițiile bibliografice recente privind problema scitică²⁷. În această cercetare lipsesc atât analize arheologice noi, cât și săpături sistematice.

Cercetarea arheologică ungară îi tratează altfel pe sciți, deoarece ungurii înșiși, venind în 895/896 p.Chr. din Etelköz în stepele nordpontice, au migrat în bazinul carpatic. În cadrul aceleiași concepții istoricizante a fost cercetată arheologic și grupa Alföld (numită și cultura scitică, cultura din epoca scitică sau cultura Vekezug) în legătură cu alte grupuri culturale. Sciții nu au fost niciodată puși acolo sub semnul întrebării, cel puțin nu pentru aportul lor la constituirea acestei culturi²⁸.

regele scit Ariapeithes. Din această căsătorie a rezultat Oktamasades. O altă soție a regelui scit era din Histria. Ambele căsătorii politice dovedesc poziția de putere a regelui scit față de vecinii din sud-vest. Skyles, fiul unei femei din Histria, devine în următoarea generație succesorul tatălui său. Mai târziu, Skyles a fost îndepărtat de la putere de către fratele său vitreg, Oktamasades, și se refugiază la regele trac Sitalkes. Oktamasades îl urmărește cu armata sa și întâlnește la Dunăre (fluviu de graniță) armata lui Sitalkes. Conflictul a fost oprit printr-un schimb de prizonieri (Skyles și un frate al lui Sitalkes aflat la regele scit) și *status quo* – Dunărea ca graniță între sciți și odrisi – restabilit (Herodot, IV, 78–80; Alexandrescu 1990, p. 68–70). Puterea lui Skyles este atestată în această regiune: după Herodot, el avea o soție la Olbia și un palat. Nikonion bate monede cu numele său. Insigna sa s-a descoperit în sudul teritoriului Histriei, deci el avea o anumită influență asupra Histriei și, în general, asupra regiunii de la sud de Dunăre. Cercetări recente presupun chiar că Skyles exercita un protectorat asupra Nikonion-ului, Olbiei și Kerkinitis (Vinogradov/Kryžickij 1995, p. 130–134; Vinogradov 1997, p. 613–633, pl. 39; Alekseev 2005, p. 39–55; Mielczarek 2005, p. 273–276).

²⁵ Meljukova 1979.

²⁶ Vasiliev 1980; Vulpe 1983, p. 115–144; Vulpe 1986, p. 33–43.

²⁷ Vulpe 2003, p. 113–134; Vulpe 2012, p. 47–75.

²⁸ Rezumativ, pentru problemă și stadiul cercetărilor: Párducz 1973, p. 27–63, pl. 9–14; Kemenczei 2009, p. 7–19, 111–114.

În contextul existenței unei granițe între sciți și traci în sec. V a.Chr. (1) de-a lungul Dunării sau (2) de-a lungul Nistrului, a liniei dintre stepă și silvostepă în zona dintre Nistru și Prut, și respectiv de-a lungul Dunării până la gura Prutului (ambele discutate în istoriografia oficială), existența peceteii regelui scit Skyles la Vadu, dar și a sceptrelor în formă de cap de pasăre de pradă (de la Celic-Dere și din nord-estul Bulgariei) și a statuilor de piatră (de la Ciulnița, Hagieni, Sibioara, Stupina și o descoperire întâmplătoare provenind din Dobrogea) dovedesc prezența unei elite conducătoare scitice în Dobrogea. Întrucât istoriografia română oficială nu accepta această teză, cea mai clară dovadă care o putea susține – pecetea regelui Skyles de la Vadu – a fost trecută sub tăcere.

MORMÂNTUL DE LA AGIGHIOL

Agighiol a pătruns în conștiința arheologilor ca **mormântul fastuos tracic în sine**, fapt care însă nu este de la sine înțeles²⁹. Atribuirea etnică a monumentului s-a configurat printr-o bogată tradiție de cercetare (fig. 2).

Agighiol este situat la aproximativ 10 km nord-vest de malul lacului Razelm, în provincia antică *Scythia Minor* (în Dobrogea de nord). În vremea înălțării mormântului fastuos, această regiune se afla sub dominația regelui scit Ataias, care a stăpânit până în anul 339 a.Chr.³⁰.

Ion Andrieșescu s-a mărginit strict la descrierea arheologică, atât în raportul de săpătură din 1931, cât și în publicarea preliminară a tumulului³¹. Filow definise, încă înainte de perioada descoperirii tumulului, o grupă traco-scitică de obiecte figurative, care a fost creată de către artiști traci. După opinia lui, aceasta a coexistat în Thracia cu o grupă importată de obiecte figurative și cu o grupă „greco-barbară”, care a fost creată de artiști autohtoni³². Direcția de cercetare dominantă în vremea descoperirii mormântului fastuos de la Agighiol, influențată de descoperirea și publicarea depozitului de piese de harnașament de la Craiova, considera astfel de creații figurative din regiune ca fiind scitice sau aparținând unei subgrupe a artei scitice, în sensul grupeii traco-scitice definite de Filow³³.

²⁹ Documentația originală a lui I. Andrieșescu, intitulată „Memoriu asupra săpăturilor (jud. Tulcea)”, a fost redescoperită în 2009 în arhiva Institutului de Arheologie și astfel a devenit posibil proiectul „Studii interdisciplinare privitoare la mormântul fastuos de la Agighiol, județul Tulcea, România”. Rezultatele preliminare ale acestui proiect au fost publicate deja în 2010 (Teleaga 2010, p. 78–85), dar acesta a fost finalizat abia în cadrul unei burse de reintegrare pentru bursierii fundației Alexander von Humboldt. Rezultatele finale sunt publicate într-un articol în două părți din 2014 (Teleaga, Soficaru, Bălășescu 2014; Teleaga *et alii* 2014).

³⁰ Întinderea discutabilă a regatului lui Ataias la Dunărea de Jos este atestată atât de către autorii antici, cât și de monedele de argint cu numele său (Gardiner–Garden 1989, p. 29–40; Stolyarik, 2001, p. 21–34, pl. 2–3).

³¹ Andrieșescu 1937, pl. 13–27.

³² Filow 1917, p. 54–73.

³³ Schmidt 1927, p. 1–90, pl. 1–9; Nestor 1932, p. 141–151; Jacobsthal 1944, p. 36.

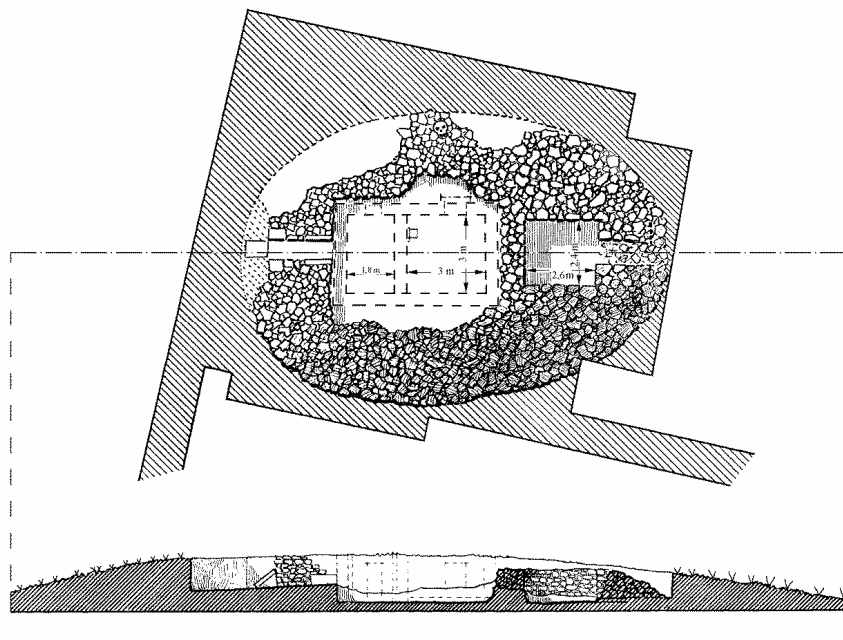

Fig. 2. Agighiol. Planul și profilul tumulului
(desen – scara 1:200 – de D. Păcuraru, după Andrieșescu 1937, pl. 25).

Încadrarea cronologică și cultural-istorică a mormântului fastuos a fost făcută abia de către Radu Vulpe și Dumitru Berciu. Aceștia l-au clasificat drept „mormânt princiar traco-getic”, mai întâi în cărți generale de specialitate³⁴, apoi în publicarea detaliată a mormântului, respectiv în studii privind arta traco-getică³⁵. În contextul cercetării din acea vreme, aceasta era o interpretare nouă, care a fost considerată imediat ca „lucrare cu teză”³⁶. Mai târziu, ea a fost acceptată oficial³⁷. Interpretarea „scitică” a mormântului a rămas uitată în istoria cercetării, iar mormântul este acum considerat „getic”³⁸.

³⁴ Vulpe 1960, p. 225–226: „În ciuda caracteristicilor sale scitice, mormântul de la Agighiol este tracic și a aparținut probabil unui principe odris, eventual chiar unui potentat get aflat în legătură cu aristocrația uniunii de triburi sudtracice, care se întindea în această perioadă până la gurile Dunării. Nu e vorba în niciun caz de un scit”; Berciu 1965, p. 114–119, fig. 27–32.

³⁵ D. Berciu sublinia independența artei traco-getice care s-a dezvoltat independent de cea scitică și a suferit influențe persane prin mijlocirea greacă. El conchidea că, în cazul descoperirii de la Agighiol, este vorba de „creații ale torenticii trace în stil sever traco-getic animalier de la începutul secolului IV înaintea erei noastre” (Berciu 1969, p. 261–264).

³⁶ În prima sa luare de poziție, Petre Alexandrescu a considerat publicarea mormântului ca fiind o „lucrare tezistă, deoarece autorul ei, deși nu realizează o analiză stilistică riguroasă, afirmă în mod repetat apartenența monumentelor cercetate la această artă” (Alexandrescu 1974, p. 273–281).

³⁷ Alexandrescu 1983, p. 45–66.

³⁸ Sîrbu 2008, p. 268–283; Sîrbu 2012, p. 85–92.

Ofrada de cai atestată la Agighiol este un fenomen specific tumulilor scitici cu inventar bogat din zona nord-pontică, dar este cunoscută și în tumulii tracici de la sud de Dunăre. Astfel, în tumulul 2, înzestrat asemănător cu cel de la Agighiol, cercetat la Vrața, Mogilanskata Mogila, au fost găsite două schelete de sex feminin cu podoabe și arme, dar și un car cu cai – o posibilitate de neacceptat pentru specialiștii arheologiei tracice. Întrucât analiza antropologică a scheletelor de la Agighiol a stabilit existența unui individ de sex masculin și a unuia de sex feminin, s-a preferat, în ambele cazuri (Agighiol și Vrața), interpretarea istoricizantă care se bazează pe scrierile herodoteice și pe autori mai târzii: înmormântarea tracilor cu văduva preferată³⁹.

Pentru morminte de femei cu arme și podoabe din nordul pontic există un concept arheologic, care se bazează tot pe Herodot: morminte de amazoane⁴⁰. Problema amazoanelor nu a fost dezbătută în tracologie, în mai mare măsură, deoarece premisele ideologice nu au permis această dezbateră și mai puțin din cauza lipsei analizelor paleoantropologice (în cazul mormântului de la Agighiol aceste analize au fost interpretate greșit).

Doar un arheolog „marginal” din România a atribuit un mormânt cu arme și podoabe (Tumulul 1 de la Cetățeni, datat pe la 200 a.Chr.) unei posibile amazoane. Prin aceasta, el este primul și singurul arheolog român care pune problema prezenței mormintelor de amazoane în Dacia preromană⁴¹.

În cercetarea recentă, Agighiol a devenit doar o „sursă de analogii” pentru obiectele artei tracice, care permite diferite contribuții științifice pe această temă (contextul mormântului fiind însă uitat)⁴². Cei înmormântați la Agighiol sunt „străini” de contextul arheologic din Dobrogea, atât datorită ritului de înmormântare deosebit, cât și a ofrandelor fastuoase, unice în zonă, în perioada în discuție. Mormintele de inhumație, în camere funerare ridicate sub un tumul, sunt descoperiri excepționale în acea vreme la Dunărea de Jos, într-un ținut dominat de cimitire de incinerare și inhumație relativ unitare. „Străinii”, pentru care s-a ridicat mormântul tumular și s-au jertfit caii, și-au pierdut printr-un fel de apropiere magică specificitățile lor și au devenit strămoșii „noștri” buni⁴³.

³⁹ Arheologii au anunțat mai întâi descoperirea a două schelete în tumulul 2 de la Vrața, care au fost determinate de paleoantropologi ca fiind două persoane tinere, de sex feminin. Mai târziu, cercetătorii tumulului au explicat că acolo s-au înmormântat unul sau doi indivizi de sex feminin și unul de sex masculin (Boev 1972, p. 148, Tab. 51; Torbov 2005, p. 11–14). Interpretarea mormântului fastuos de la Agighiol (un individ de sex feminin și unul de sex masculin) a fost susținută mai întâi de D. Berciu, înainte de sau paralel cu publicarea expertizelor paleoantropologice (Berciu 1965, p. 116; Berciu 1968, p. 20; Bolomey 1968, p. 27–31; Nicolăescu-Plopșor 1968, p. 23–26).

⁴⁰ Fialko 2012, p. 61–67.

⁴¹ Rosetti 1969, p. 90–94.

⁴² Kull 1998, p. 197–466. Bazându-mă pe rezultatele câtorva cercetări interdisciplinare noi, desfășurate asupra mormântului de la Agighiol, am încercat recent să depășesc această monotonie, reinterpretând contextul (Teleaga 2010, p. 79–85).

⁴³ Cititorilor nefamiliarizați cu tradiția de cercetare din România și Bulgaria se cuvine reaminti că, în scrierile istorice oficiale din cele două țări, tracii sunt considerați predecesori ai actualilor bulgari, iar geții și dacii, numiți și geto-daci, sunt strămoșii actualilor români.

Redescoperirea documentației de săpătură și metodele interdisciplinare, astăzi curent folosite în arheologie, pot pune sub semnul întrebării vechile dogme ale cercetării: cum a fost înzestrată și jefuită construcția funerară?; cine erau indivizii tineri înmormântați acolo?; ce fel de cai au fost sacrificați și cum erau ei împodobiți, respectiv de unde provine argintul harnașamentului lor?; provin oamenii și caii din aceeași regiune?; când a fost înălțat mormântul?

Pentru a putea răspunde acestor întrebări, prezint rezumativ în limba română rezultatele studiilor interdisciplinare ale echipei care a cercetat rămășițele monumentului funerar de la Agighiol. Ele reprezintă concluziile unui studiu detaliat publicat în limba germană, în același timp cu acest articol⁴⁴.

Mormântul fastuos de la Agighiol a fost considerat în istoria cercetării ca fiind traco-getic sau getic și, astfel, ca mormânt al strămoșilor „noștri”. Această interpretare este contrazisă de noile cercetări interdisciplinare.

Documentația lui Ion Andrieșescu a fost valorificată superficial de către Dumitru Berciu în studiile sale. Ea contribuie la precizarea stratigrafiei tumulului, a construcției funerare și a răspândirii inventarului funerar în antecameră. Mai mult, ea a permis atribuirea pieselor de harnașament celor trei cai, animale care aveau o valoare diferită.

Analizele paleoantropologice arată că la Agighiol au fost înmormântați doi indivizi de sex feminin de 18–20 și respectiv de 21–25 ani. Ele au dovedit că vechea determinare a primului schelet ca fiind de sex masculin este greșită. La primul individ s-au constatat urmele unei deformări artificiale a craniului – o noutate pentru Dobrogea acelei vremi. Analizele izotopilor de stronțiu, provenind din probele prelevate de la acești doi indivizi de sex feminin, au stabilit că aceștia nu au crescut în regiunea în care au fost înmormântați, fapt ce indică mobilitatea acestor potentate (statut dovedit de caii și armamentul de paradă, de phiala lui Kotys și de setul de vase pentru banchet) în Dobrogea secolului al IV-lea a.Chr.

Cercetarea paleozoologică a scheletelor de cai de la Agighiol a confirmat prima determinare: un cal mic, bolnav, și un cal mare, de rasă. Cercetarea tafonomică a primului cal este nouă: acesta a fost tăiat, dezosat și depus în totalitate în mormânt. Analizele izotopilor de stronțiu, provenind de la calul de elită și de la calul obișnuit, au stabilit că ultimul a trăit în zona Agighiol, dar calul de rasă este străin locului de înmormântare, fapt ce arată schimbul de cai în sec. IV a.Chr. Analiza microfluorescentă a pieselor de harnașament de argint a stabilit faptul că unele au fost întărite prin adăugarea cuprului și că aplicile de harnașament au fost aurite pe suprafața vizibilă. Reconstituirea, din două seturi de piese de harnașament pe criterii funcționale, a dus la constatarea că un set transmitea calului în mod simbolic puterea ursului, altul era specific pentru caii tracici de elită.

Mormântul fastuos a fost construit puțin după anul 350 a.Chr., dar s-a putut identifica și o ofrandă mai târzie. Datele radiocarbon permit încadrarea mormântului

⁴⁴ Teleaga, Soficaru, Bălășescu 2014; Teleaga *et alii* 2014.

într-o serie de morminte fastuoase din sec. IV a.Chr., mai precis în vremea dominației regelui scit Ataias la Dunărea de Jos.

Încercarea de a defini identitatea purtătoarelor de arme și de podoabe, înmormântate la Agighiol, împreună cu cai cu harnașament bogat, subliniază că ele aveau obiecte fastuoase și simboluri de putere tracice, dar și însemne militare. Defunctele de la Agighiol erau probabil, ca și cele din tumulul 2 de la Vrața, fie războinice scite cu simboluri de putere tracice, fie aristocrate trace cu simboluri de putere războinică.

MORMÂNTUL FASTUOS DE LA CUGIR

Mormântul fastuos de la Cugir nu a fost niciodată publicat complet, însă a fost atribuit de către Ion Horațiu Crișan unui războinic al lui Burebista. Până la publicarea exhaustivă a mormintelor tumulare de la Cugir, interpretarea tumulului 2 în contextul La Tène-ului târziu din sud-estul Europei se bazează pe două studii scrise în limba germană și deja aflate sub tipar⁴⁵, dar și pe toată documentația de săpătură inedită⁴⁶. Fără a publica materiale inedite, prezint aici doar acele informații care permit demitizarea interpretării mormântului tumular de războinic al lui Burebista.

Mormântul de războinic cu car de la Cugir este un mormânt-rug, un tip funerar rar atestat în Dacia preromană, într-o zonă în care mormintele în general sunt excepționale.

Săpăturile sistematice ale fortificației și tumulilor de la Cugir sunt publicate doar în rapoarte preliminare. Secțiunile săpate în 1979 și 1981 pentru cercetarea coamei de sud-vest a fortificației de la Cugir au permis descoperirea a patru tumuli cu morminte de incinerare. Acești tumuli din La Tène-ul târziu sunt situați pe acropola cetății, imediat în exteriorul zidului de fortificație⁴⁷. Tumulul 2 a fost

⁴⁵ Rustoiu, Teleaga 2014; Teleaga, sub tipar.

⁴⁶ Arhiva de săpătură și materialul arheologic din tumulii de la Cugir au fost documentate în anii 2006 și 2011 în cadrul proiectului „Morminte cu care din Epoca fierului în sud-estul Europei”, realizat sub egida Institutului de Arheologie din București, a Muzeului Central Romano-German din Mainz și a Seminarului de Preistorie din Marburg. Valorificarea rezultatelor este finanțată de către fundația Alexander von Humboldt. Documentația de săpătură a fost realizată de Ion Horațiu Crișan și Florin Medeleț și mi-a fost pusă la dispoziție mulțumită lui Aurel Rustoiu. Există analize interdisciplinare mai vechi, deja publicate: paleoantropologice: Rișcuția C., Rișcuția I., 1981, p. 51; paleozoologice: Ceuca 1986, p. 125–128, pl. A–E (doar oasele de cai); analize gravimetrice și spectrale: Sârb 1987, citat de Iaroslavschi 1997, p. 113, 150, 155–156, Anm. 19, pl. 3–4. În cadrul proiectului au fost realizate următoarele analize, încă nepublicate: Soficaru 2012 (analiza oaselor umane incinerate); Bălășescu 2007 (analiza oaselor de animale de toate speciile); Schoch 2011 (analize de lemn); Hajdas 2012 (datări radiocarbon); Teleaga 2013 (valorificarea vechilor analize spectrale și a noilor analize de microfluorescență realizate la RGZM Mainz). Aurel Rustoiu și Emilian Teleaga pregătesc publicarea mormintelor tumulare de la Cugir în cadrul seriei monografice bilingve *Studien zur eisenzeitlichen Archäologie Thrakiens/Studii arheologice privind Epoca fierului în Tracia*.

⁴⁷ Crișan 1980a, p. 81–87; Crișan 1980b, p. 4–8, 61; Crișan 1994, p. 387–388; Crișan, Medeleț 1979 a, p. 105–107; Rustoiu, Teleaga 2014.

înălțat deasupra unui mormânt-rug situat pe o platformă nivelată și acoperită cu argilă, care avea o groapă de ventilație în mijlocul ei. Rugul a fost construit din crengi proaspăt tăiate de stejar și câteva bârne de fag. Pe rug au fost arși doi cai cu carul funerar, calul de călărie și războinicul de vreo 40–45 ani, cu armamentul său. Majoritatea resturilor de ardere au fost adunate de pe rug și strânse într-o grămadă, iar resturile roților carului au fost depuse deasupra armelor războinicului (coif, cămașă de zale, sabie de tip La Tène în teacă, lance și scut) și a pieselor de port și de harnașament, totul fiind acoperit cu argilă. O fructieră, un vas mic și o *situla* din bronz au fost folosite probabil pentru un banchet funerar în cursul arderii rugului (fig. 3). Deasupra rugului a fost înălțat tumulul.

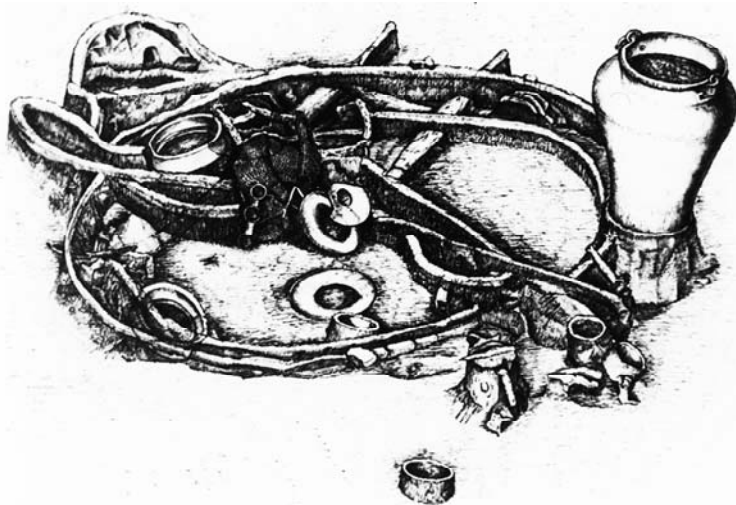

Fig. 3. Cugir. Reconstituirea grafică a ordonării inventarului mormântului fastuos (după Popa 2011, pl. 151,8).

Ion Horațiu Crișan inserează, fără niciun temei, în inventarul mormântului cu car o *sica* de proveniență necunoscută⁴⁸. Atât el, cât și cercetarea arheologică recentă din România consideră *sica* drept „arma națională” a dacilor⁴⁹. Astfel,

⁴⁸ Crișan 1980a, p. 82–83; Crișan 1980b, p. 7. În carnetul de săpătură este menționat doar un mâner de *sica* (?), care, însă, nu este documentat prin desene sau fotografii. Prin desenele pregătite spre publicare au fost documentate o *sica* și o teacă, care însă nu se potrivește lamei cuțitului curb – argument suplimentar pentru inserarea lor ulterioară în inventarul mormântului. În primele două rapoarte publicate apar o *sica* și o teacă provenind din tumulul 2 și o altă *sica* din tumulul 4. Crișan menționează într-un studiu despre statul lui Burebista o *sica* (nu și teaca ei) provenind din tumulul 2 și o altă *sica* provenind din tumulul 4 (Crișan 1980c, p. 164; Crișan 1980d, p. 5). În raportul prezentat la simpozionul de tracologie, organizat de I.C. Drăgan în 1981, războinicul de la Cugir avea o sabie, un arc, o *sica* și un pumnal scurt, din care s-a păstrat doar teaca (Crișan 1982, p. 355).

⁴⁹ Rustoiu 2007, 67–82. Deși *sica* apare în scena sinuciderii regelui dac Decebal și în alte monumente din epoca cuceririi romane, prezența cuțitului curb într-o zonă mult mai largă din grupa mormintelor de tip Padea-Panagiurski Kolonii exclude considerarea ei ca fiind un semn de identitate dacic.

călărețul este reprezentat ca fiind un nobil dac din sec. I a.Chr., dus la înmormântare pe un car și având un coif, o cămașă de zale, un scut, o sabie, o lance, o *sica* și o centură. Această reprezentare a războinicului este redată și grafic⁵⁰.

Această falsificare pare surprinzătoare, însă nu este singura. Războinicului mormântului fastuos îi este atribuită și o cataramă rotundă de argint, care, în realitate, este o falere provenind din tumulul 3⁵¹. Aceasta este atribuită mormântului cu car abia după descoperirea tumulului 3 în 1981, într-un articol din 1982, unde este reconstituită grafic după falera de la Herăstrău⁵². În ambele cazuri, falsificarea inventarului, prin inserarea unui cuțit curb și a unei falere de argint, s-a făcut în sensul reprezentării războinicului din mormântul cu car ca fiind „geto-dac”⁵³. De aceea, în toate rapoartele publicate, identitatea celui înmormântat în tumulul cu car este de la sine înțeleasă – un războinic al lui Burebista.

Fig. 4. Cugir. Războinicul din tumulul 2, reconstituit ca „dac” cu falera din tumulul 3, folosită drept cataramă, și cu o *sica*, care nu provine din mormânt (după Borangic 2011, pl. 18; Crișan 1986, pl. 1,1 – reconstituire asemănătoare, însă ca pedestraș).

⁵⁰ Crișan 1986, p. 78, figurile 1, 2 și 24 (nenumerate); Crișan 1993, vol. 1, p. 220–221, 145–146, fig. 11, 33–34, 46.

⁵¹ În raportul de săpătură manuscris și în rapoartele preliminare publicate nu este menționată o falere în tumulul 2, ci doar una provenind din tumulul 3 (Crișan 1980a, p. 82–84; Crișan 1980b, p. 4–8, 61).

⁵² Crișan 1982, p. 355–356.

⁵³ Boia 1997, p. 109–114; Strobel 1998, p. 61–95.

Pentru a înțelege contextul acestei atribuiri a mormântului cu car de la Cugir, voi prezenta pe scurt mormintele din La Tène-ul târziu în Dacia preromană din punct de vedere al istoriei cercetărilor, dar și problema cronologiei acestui monument excepțional în cadrul mormintelor cu arme din această perioadă în regiunea Porților de Fier.

Cercetările arheologice ale obiceiurilor funerare din La Tène târziu din Dacia preromană sunt subminate, pe de o parte, de mărturiile etnografice foarte vagi ale autorilor antici, care au fost receptate istoricizant și naționalist în cercetarea română modernă⁵⁴, iar pe de altă parte, de faptul că marea majoritate a mormintelor La Tène-târzii din regiune nu au fost cercetate suficient. Până de curând lipsea o fosilă directoare utilizabilă pentru aceste morminte (majoritatea fiind morminte cu arme), o lipsă pe care cercetările mai noi au încercat să o suplinească⁵⁵. De aceea, lipsea și o ordonare cronologică relativă și absolută a mormintelor, deși cronologia a constituit o direcție predilectă a cercetării. Puterile zonale din La Tène-ul târziu, analizate pe baza aspectelor etnice și politice, constituie un alt punct de interes în diferitele școli sau tradiții de cercetare separate etnic și politic.

În cercetarea Daciei preromane, a fost acceptată mai întâi teoria că forma de înmormântare specifică pentru La Tène-ul târziu ar fi gropile funerare cu resturi de incinerare⁵⁶. Această teorie a fost negată și regiunea a fost privită ca o extindere a fenomenului La Tène târziu al lipsei descoperirilor funerare. Acest fenomen real a fost explicat însă problematic – ca o extindere a unor obiceiuri funerare geto-dacice asupra Europei centrale celtice – și a fost pus în legătură cu reforma religioasă a lui Dekaineos⁵⁷. Cercetările recente din România subliniază grupările regionale legate de obiceiurile funerare și clasifică puținele tipuri de morminte, încercând însă să le interpreteze în continuare pornind de la sursele istorice⁵⁸. Metodele noi de cercetare, cum sunt cele de antropologie culturală, încearcă să înlocuiască vechile modele mitice și istorice, dar atâta vreme cât rămân străine de material și de contextele de descoperire contribuie mai degrabă la precizarea conceptelor și metodelor arheologice decât la înțelegerea fenomenelor funerare din La Tène târziu⁵⁹.

În cercetarea obiceiurilor de înmormântare din La Tène-ul târziu, un impediment major îl constituie faptul că majoritatea descoperirilor funerare sunt găsite întâmplător sau prin săpături nesistematice, documentația arheologică, analizele paleoantropologice, paleozoologice și arheometrice lipsind. Cred că impulsuri noi în cercetare aduc, pe de o parte, cercetarea interdisciplinară a unor

⁵⁴ Strobel 1998, p. 61–95.

⁵⁵ Teleaga, sub tipar.

⁵⁶ Macrea, Rusu 1960, p. 201–229; Bârză 1976, p. 183–191.

⁵⁷ Babeș 1988, p. 3–32.

⁵⁸ Sîrbu 1993, p. 21–40, 71–100, fig. 1–4, 9–29, anexele 1, 3–4, 6–8, 17.

⁵⁹ Cele 51 de morminte din perioada La Tène-ului târziu până la cucerirea romană din România sunt folosite în încercarea de a defini identitatea dacică, fără a analiza însă centrul mormintelor cu arme din La Tène-târziu, care se află în Oltenia și Vrața (Popa 2010, p. 395–493).

necropole, cum este cea de la Hunedoara⁶⁰, pe de altă parte valorificarea interdisciplinară a unor săpături vechi, cu o bună documentație arheologică, cum sunt cele patru morminte tumulare de pe culmea dealului de la Cugir⁶¹, ambele situate în nucleul dacic. Acestea dovedesc existența unor necropole sau măcar a unor grupuri de morminte din această perioadă, situate în zona înaltă a cetăților dacice.

Obiceiurile de înmormântare prin cremație din LaTène-ul târziu, mai ales în cazul mormintelor cu rug (*bustum*), cum este cazul tumulilor 2 și 3 de la Cugir, cu îngrămădirea lor aparentă de resturi de ardere și de părți din inventar, nu au fost înțelese de către arheologi, întrucât ei nu aveau o reprezentare concretă a unor astfel de arderi și a modului de organizare a mormântului după ardere. Această neînțelegere se oglindește în descrierea, de obicei confuză, a mormintelor cu rug⁶².

Obiceiul mormintelor cu rug avea o îndelungată tradiție în coloniile vest-pontice, dar abia în cazul înmormântărilor de tip Padea-Panagiurski Kolonii (majoritatea morminte excepționale cu arme) devine larg răspândit. Mormântul cu rug uriaș, inventarul funerar bogat și construcția tumulară arată efortul deosebit făcut de comunitate în cazul mormântului cu car de la Cugir, în comparație cu celelalte morminte de pe coama dealului și, prin aceasta, poziția socială înaltă a războinicului. Eventuala apartenență a acestui războinic de seamă la elita conducătoare a lui Burebista se poate stabili însă doar cunoscând cronologia mormântului. Criteriile sale de datare sunt: sabia cu teacă, fructiera lucrată cu mâna și *situla* de bronz de tip Eggers 20, care provin din faza timpurie a La Tène-ului târziu (D₁). Două probe radiocarbon din crengile de stejar ale rugului stabilesc înălțarea mormântului în perioada 160–95 a.Chr. Având în vedere faptul că Burebista a creat regatul său în anii 60–40 a.Chr., stăpânind un teritoriu din bazinul carpatic până în zona vest-pontică⁶³, nu se poate stabili o legătură directă între mormântul tumular de la Cugir și războinicii acestui rege.

Mai mult, mormântul de războinic cu car de la Cugir aparține unei grupe de morminte cu arme din grupa Padea-Panagiurski Kolonii, al cărei centru se află în

⁶⁰ În punctul Grădina Castelului s-au cercetat 31 de complexe funerare cu 53 de indivizi și mai multe depozite de piese: predomină mormintele de inhumație de copii (Sîrbu *et alii* 2007, p. 19–144, fig. 1–14, 20–51; Sîrbu, Luca, Roman 2007, p. 155–177). Contrar părerii lui V. Sîrbu, nu există dovezi pentru violență *pre-mortem* (Sîrbu *et alii* 2007, p. 170–174), care să permită recunoașterea practicării sacrificiului uman (excepție este doar scheletul C 44 S 21 care are o lovitură *pre-mortem* în zona parietalului stâng), dar nici urme de manipulare *post-mortem* a oaselor umane, de exemplu reîngroparea (informație A. Soficaru, care a realizat analizele antropologice).

⁶¹ Vezi *supra*, n. 18.

⁶² După publicarea exact documentată a mormintelor cu rug analizate interdisciplinar din necropola tumulară a Histriei, care conține și tumuli din secolele II–I a.Chr. – din păcate, tocmai oasele incinerate din acești tumuli nefiind analizate – (Alexandrescu 1966, p. 133–294; Bolomey 1966, p. 387–396; Nicolăescu-Plopșor 1966, p. 355–381), s-au făcut studii antropologice doar asupra resturilor de incinerare din tumulii cu *bustum* de la Cetățeni, Lăceni și Orbeasca, respectiv asupra oaselor incinerate și a oaselor de cai din tumulul 2 de la Cugir (Rosetti 1969, p. 90–94; Botezatu 1977, p. 341; Ceuca 1986, p. 125–128, pl. A–E; Rișcuția C., Rișcuția I., 1981, p. 51). Astfel, se constată o clară rămânere în urmă a cercetărilor de acest fel din regiunea tratată aici.

⁶³ Dobesch 2001, p. 781–811.

Bulgaria de nord-vest și în Oltenia, grupă care conține materiale din La Tène-ul mijlociu și târziu. Pornind de la cercetarea săbiilor și tecilor lor din La Tène-ul mijlociu și târziu (considerate fosile directe) din regiunea Porților de Fier, adică pentru mormintele scordiscilor și pentru cele din grupa Padea-Panagiurski Kolonii, se poate realiza o împărțire cronologică fină a mormintelor cu arme. Astfel, săbiile pentru lovit și împuns din La Tène-ul mijlociu se deosebesc semnificativ din punct de vedere statistic de săbiile de lovit din La Tène-ul târziu. Tecile săbiilor din La Tène-ul mijlociu și târziu pot fi inseriate și subîmpărțite în funcție de caracteristicile lor: La Tène mijlociu C₁ și C₂, respectiv La Tène târziu D₁ și D₂. Modificarea formei săbiilor și a tecilor lor este legată de armamentul războinicului și de dotarea mormântului. Purtătorii de arme din La Tène-ul mijlociu erau înmormântați rareori cu simboluri de călăreți, care apar în majoritatea mormintelor cu săbii din La Tène-ul târziu ale grupei Padea-Panagiurski Kolonii. Purtătorii de săbii din La Tène-ul târziu erau înmormântați deopotrivă în calitate de stăpâni ai ținutului lor și de călăreți (fig. 4)⁶⁴.

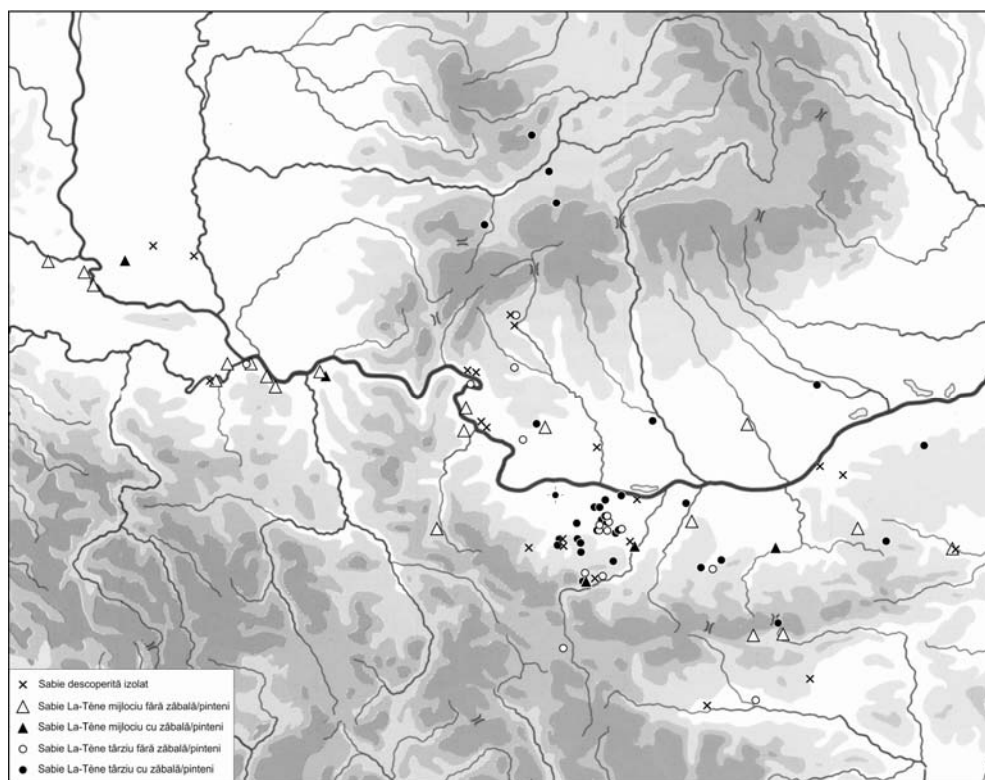

Fig. 5. Săbiile din La Tène mijlociu și târziu în asocierile lor funerare din regiunea Porțile de Fier.

⁶⁴ Teleaga, sub tipar.

Majoritatea mormintelor cu arme din grupa Padea-Panagiurski Kolonii aparțin perioadei La Tène C₂ (cca 200–150) și D₁ (cca 150–75 a.Chr.) după cronologia central-europeană, fapt care împiedică corelarea lor cu războinicii lui Burebista. Mormintele cu arme din grupa Padea-Panagiurski Kolonii sunt răspândite mai ales în nord-vestul Bulgariei și în Oltenia, dar sunt întâlnite și în vestul Munteniei și sudul Transilvaniei. Armamentul lor relativ unitar a condus cercetarea nouă la interpretarea lor în sens etnic (scordisci); totuși, o elită războinică formată din mai multe triburi (scordisci, triballi, daci), luptând împreună sau unul contra altuia este mai probabilă. Interpretarea etnică a războinicului din mormântul cu car de la Cugir rămâne nesigură.

CONCLUZII

Cele trei exemple discutate arată clar modul în care s-a realizat interpretarea materialelor arheologice pentru susținerea mitului tracic. Întrucât prezența puterii scitice la sud de Dunăre în sec. V a.Chr. nu a fost acceptată, pecetea regelui scit Skyles de la Vadu a fost omisă complet din toate contribuțiile arheologice și istorice din România vreme de peste 50 de ani.

Atât în cazul mormântului fastuos de la Agighiol, cât și în cazul celui de la Cugir se constată dezinteresul pentru valorizarea documentației de săpătură în favoarea interpretării istorice și stilistice a materialului arheologic pornind de la teze istorice.

În cazul mormântului de la Agighiol se constată o anchilozare a cercetării în direcția studiului iconografic al reprezentărilor de pe obiecte și sublinierea monotonă a apartenenței lor la lumea tracică și getică. Chiar dacă mormântul este interpretat pornind de la modelele oferite de descrierile lui Herodot, a fost adus în discuție doar modul de înmormântare a aristocraților traci; alte modele herodoteice (de exemplu, mormintele de amazoane) au fost excluse prin falsificarea raportului antropologic.

Tumulul 2, mormântul șefului de la Cugir (probabil unul dintre conducătorii cetății de acolo), nu a fost publicat definitiv. Totuși, el a fost considerat de la început ca un războinic dac al lui Burebista, prin neglijarea cronologiei mormântului și prin atribuirea falsă a unor obiecte de inventar, considerate dacice, portului și armamentului acestuia.

Scopul acestei contribuții nu este discutarea mitului tracic, adânc înrădăcinat în conștiința istoricilor și arheologilor din România și Bulgaria. Lucrarea încearcă să sublinieze modul în care, prin omisiune (pecetea lui Skyles) sau falsificare parțială (mormintele fastuoase de la Agighiol și Cugir), materialele arheologice au fost interpretate în sensul tezelor istoricizante tracice.

THE SIGNET RING OF SKYLES AND THE LUXURIOUS BARROWS
FROM AGIGHIOL AND CUGIR.
OMISSION AND FALSIFICATION TO THE FOUNDATION OF THE MYTH
OF GETO-DACIAN “ANCESTORS” OF THE ROMANIANS

ABSTRACT

The interpretation of the Skyles signet ring and of the luxurious barrows from Agighiol and Cugir contributed, through omission and falsification, to the foundation of the myth of Geto-Dacian “ancestors” of the Romanians. The Skyles ring (cca 475–450 BC) from Vadu depicts a Scythian goddess transmitting her power to the Scythian king. Figural Scythian representations are first known in the 4th century BC, the philhellenic Skyles is uncommon for the 5th century BC.

The archaeological monuments of Skyles time were interpreted by historicising, which means there was a border between the Scythians and the Thracians. As the Scythian presence south of the Danube in the 5th century was not accepted in the historiography, the ring was omitted from the Romanian historical and archaeological contributions for over 50 years.

The luxurious barrows from Agighiol and Cugir were interpreted dogmatically historicising. The barrow in Agighiol was described as Thracian or Getic. The paleoanthropological analysis was forged (male and female individuals instead of two female individuals) to correspond to the Herodotian pattern of Thracian burial along the favorite wife, excluding any other interpretation pattern. The research of the barrow focused on the “Thracian” objects and got stuck in iconographical studies. A new, interdisciplinary analysis is trying to problematize the identity of the buried people from Agighiol in the context of the migration and exchange of horses in the 4th century BC.

The wagon grave from Cugir was erected for one of the leaders of that fortress. Before the processing and publication of the archaeological information, the barrow was attributed to a Dacian warrior of Burebista, chronology being neglected. Inventory insertions of “Dacian” garments and weapons were made. The grave belongs to the Padea-Panagiurski Kolonii group, characterized through the funeral deposition of the weapons in a large area, from Northwest Bulgaria to South Transylvania. Most of the warrior elite graves are dated in the first part of late La Tène period (D₁), before Burebista’s time, while the ethnical attribution is uncertain.

Keywords: signet ring of Skyles; Vadu; throning goddess; Scythian elite; Agighiol; luxurious barrows; Thracian-Getian art; “amazonian” graves; Cugir; La Tène D₁-leader.

BIBLIOGRAFIE

Agré 2011	Agré, D., <i>The Tumulus of Golyamata Mogila near the villages of Malomirovo and Zlatinitsa</i> , Sofia
Aleksseev 2005	Aleksseev, A.Ju., <i>Scythian Kings and „Royal“ Burial-Mounds of Fifth and Fourth Centuries B.C.</i> , în Braund, D. (eds.), <i>Scythians and Greeks. Cultural Interactions in Scythia, Athens and the Early Roman Empire (sixth century BC – first century AD)</i> , Exeter, p. 39–55.
Aleksseev et alii 2005	Aleksseev, A.Ju., Bokovenko, N.A., Vasil’ev, S.S., Dergačev, V.A., Zajceva, G.I., Kovaljuk, N.N., Kuk, G., van der Plicht, J., Possnert, G., Semencov, A.A., Skott, E.M., Čugunov, K.V., <i>Evracija v skifskuju epochu. Radiouglerodnaja i archeologičeskaja chronologija</i> , Sankt-Petersburg.
Alexandrescu 1966	Alexandrescu, P. <i>Necropola tumulară. Săpături 1955–1961</i> , în Condurachi, E. (ed.), <i>Histria</i> , vol. 2, București, p. 133–294.
Alexandrescu 1974	Alexandrescu, P., <i>Un art thraco-gète?</i> , Dacia N.S. 18, p. 273–281.

- Alexandrescu 1983 Alexandrescu, P., *Le groupe de trésors thraces du nord des Balkans (I)*, Dacia N.S. 27, p. 45–66.
- Alexandrescu 1990 Alexandrescu, P., *Histria in archaischer Zeit*, în Alexandrescu, P., Schuller, W. (eds.), *Histria. Eine Griechenstadt an der rumänischen Schwarzmeerküste*, Konstanz, p. 47–101.
- Andrieșescu 1937 Andrieșescu, I., *Planches des découvertes fortuites et des fouilles faites à Agighiol (1931)* présentées au XVIIème Congrès international d'Anthropologie et d'Archéologie préhistorique Bucarest/Cluj 1937, RPAN 1, pl. 13–27.
- Apostolides 1936 Apostolides, M., *Chrysous ex Istrou epigraphos daktylios*, Thrakika 7, p. 221–227.
- Artamonov 1961 Artamonov, M. I. *Antropomorfnye božestva v religii skifov. Skifo - Sarmatskoe vremja*, ArhSb 2, p. 57–87.
- Avram 2003 Avram, A., *Histria*, în Grammenos, D.V., Petropoulos, E.K. (eds.), *Ancient greek colonies in the Black Sea*, 1, Thessalonica, p. 279–340.
- Babeș 1988 Babeș, M., *Descoperirile funerare și semnificația lor în contextul culturii geto-dacice clasice*, SCIVA 39, 1, p. 3–32.
- Bălășescu 2007 Bălășescu, A., *Die Faunamaterialien aus Cugir*, manuscris 2007.
- Bârză 1976 Bârză, L., *Sur le caractère de certaines fosses daces découvertes à Bratei (dép. de Sibiu)*, TD 1, p. 183–191.
- Berciu 1965 Berciu, D., *Băștinașii*, în Pippidi, D.M., Berciu, D., *Din istoria Dobrogei, I. Geți și greci la Dunărea de Jos din cele mai vechi timpuri pînă la cucerirea romană*, București, p. 11–136.
- Berciu 1968 Berciu, D., *Cu privire la mormântul traco-getic de la Agighiol (Dobrogea)*, SCA 5, 1, p. 19–22.
- Berciu 1969 Berciu, D., *Das thrako-getische Fürstengrab von Agighiol in Rumänien*, BerRGK 50, p. 209–265, Taf. 110–139.
- Blavatskaja 1952 Blavatskaja, D. V., *Zapadnopontijskie goroda v VII-I vekach do n.e. Pričernomorie v antičnuju epochu*, Moscova.
- Boev 1972 Boev, P., *Die Rassentypen der Balkanhalbinsel und der Ostägäischen Inselwelt und deren Bedeutung für die Herkunft ihrer Bevölkerung*, Sofia.
- Boia 1997 Boia, L., *Istorie și mit în conștiința românească*, București.
- Bolomey 1966 Bolomey, A., *Equideele din tumulul XII în necropola tumulară de la Histria*, în Condurachi, E. (ed.), *Histria*, vol. 2, București, p. 387–396.
- Bolomey 1968 Bolomey, A., *Despre osemintele de cai din mormântul traco-getic de la Agighiol*, SCA 5, 1, p. 27–31.
- Borangic 2011 C. Borangic, *Războinici nord-dunăreni în armură de zale (sec. II a. Chr. – sec. II p. Chr.)*, Terra Sebus 3, p. 171–227.
- Botezatu 1977 Botezatu, D., *Expertise anthropologique des restes osseux trouvés dans les tombes à incinération de Lăceni et d'Orbeasca de Sus (com. d'Orbeasca, dép. de Teleorman)*, Dacia N.S. 21, p. 341.
- Calmeyer 1996 Calmeyer, P., *Achaimenidische Möbel und ¹⁵KUSSŪ ŠA ŠARRUTE*, în Herrmann, G. (ed.), *The Furniture of Western Asia. Ancient and Traditional*. Papers of the Conference held at the Institute of Archaeology, University College London 1993 (Mainz 1996), p. 223–231, pl. 71–77.
- Canarache 1950 Canarache, V., *Monetele sciților din Dobrogea*, SCIV, 1, p. 213–257, fig. 1–8.
- Ceuca 1986 Ceuca, T., *Studiu asupra osemintelor de animale din mormântul princiar de la Cugir*, AnȘUIași 32/2, p. 125–128, pl. A–E.
- Cojocaru 2004 Cojocaru, V., *Populația zonei nordice și nord-vestice a Pontului Euxin în secolele VI–I a. Chr. pe baza izvoarelor epigrafice*, Historica 33, Iași.

- Crișan 1980a Crișan, I.H., *Necropola dacică de la Cugir (jud. Alba) (Considerații preliminare)*, *Apulum* 18, p. 81–87.
- Crișan 1980b Crișan, I.H., *Lăcașul princiar de la Cugir*, *Magazin Istoric* 14 (1), 4–8, 61.
- Crișan 1980c Crișan, I.H., *Primul stat dac centralizat condus de Burebista*, *SCIIVA* 31, 2, p. 163–180.
- Crișan 1980d Crișan, I.H., *L'État dace conduit par Burebista*, *Dacia N.S.* 24, p. 5–17.
- Crișan 1982 Crișan, I.H., *Le tombeau princier de Cugir*, *Actes du troisième Symposium International de Thracologie*, Palma de Mallorca 1981, Roma, p. 354–359.
- Crișan 1986 Crișan, I.H., *Spiritualitatea geto-dacilor. Repere istorice*, București.
- Crișan 1993 Crișan, I.H., *Civilizația geto-dacilor*, București.
- Crișan 1994 Crișan, I.H., *Cugir*, în Preda, C. (ed.), *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României*, vol. 1, București, p. 387–388.
- Crișan, Medeleț 1979 Crișan, I.H., Medeleț, F., *Raport preliminar asupra săpăturilor din 1978 la cetatea dacică de la Cugir (județul Alba)*, MCA, A XIII-a Sesiune anuală de rapoarte, Oradea, p. 105–107.
- Dan 2011 Dan, A., *L'Istros chez Herodote*, *Dacia N.S.* 55, p. 25–56.
- Dobesch 2001 Dobesch, G., *Zur Chronologie des Dakerkönigs Burebista*, în Heftner, H., Tomaschitz, K., Dobesch, G. (eds.), *Ausgewählte Schriften*, Bd. 2, Köln / Weimar / Wien, p. 781–811.
- Dubois 1996 Dubois, L., *Inscriptions grecques dialectales d'Olbia du Pont*, *Ecole pratique des hautes études. Sciences historiques et philologiques III. Hautes études du monde gréco-romain* 22, Genf.
- Ellinghaus 1997 Ellinghaus, Ch., *Das Golddiadem aus dem Sachnovka-Kurgan: Ex oriente lux?*, în: Stähler, K. (ed.), *Zur graeco-skythischen Kunst. Archäologisches Kolloquium Münster 1995 = Stähler K. (ed.), Eikon. Beiträge zur antiken Bildersprache* 4, Münster, p. 37–48.
- Fialko 2012 Fialko, E., *Funerary Monuments of the Scythian amazons (Social Aspect)*, în Sîrbu, V., Schuster, C. (eds.), *Tumuli Graves - Status Symbol of the Dead in the Bronze and Iron Ages in Europe*, BAR 2396, Oxford, p. 61–67.
- Filow 1917 Filow, B., *Denkmäler der thrakischen Kunst*, *Mitt.DAI Rom* 32, p. 23–73, Taf. 1.
- Gajdukevič, Kapošina 1951 Gajdukevič, V.F., Kapošina, S.I., *K voprosu o mestnyh elementach v kul'ture antičnyh gorodov Severnogo Pričernomorija*, *SovArch* 15, p. 162–187.
- Gardiner-Garden 1989 Gardiner-Garden, J., *Ateas and Theopompus*, *JHS* 109, 29–40.
- Gold der Steppe* 1991 Rolle, R., Müller-Wille, M., Schietzel, K. (eds.), *Gold der Steppe. Archäologie der Ukraine* [Ausstellungskat.], Schleswig.
- Hajdas 2012 I. Hajdas, *Die C₁₄-Datierung der Holzkohlereste aus Cugir im Institut für Teilchenphysik / Eidgenössische Technische Hochschule (Zürich)*, manuscris 2012.
- Iaroslavschi 1997 Iaroslavschi, E., *Tehnica la daci*, *Bibliotheca Musei Napocensis*, vol. 15, Cluj-Napoca.
- Işık 2008 Işık, F., *Die anatolisch-altphrygische Muttergottheit vom Neolithikum bis zur Klassik*, în Schwertheim, E., Winter, E. (eds.), *Neue Funde und Forschungen in Phrygien*, *Asia Minor Studien* 61, Bonn, p. 33–68, Taf. 15–28.
- Jacobsthal 1944 Jacobsthal, P., *Early Celtic Art*, Oxford.
- Janakieva 2009 Janakieva, S., *Trakijската hidronimija*, *Studia Thracica* 12, Sofia.

- Jünger 1997 Jünger, F., *Deutungsvorschläge zur sog. „Sitzende Göttin“*, în Stähler, K. (ed.), *Zur graeco-skythischen Kunst. Archäologisches Kolloquium*, Münster 1995, Eikon. Beiträge zur antiken Bildersprache 4, Münster, p. 49–60.
- Karyškovskij 1958 Karyškovskij, P.O. *Uterjannaja Olivijskaja Nadpisi*, SovArch 28, p. 151–161.
- Kemenczei 2009 Kemenczei, T., *Studien zu den Denkmälern skythisch geprägter Alföld Gruppe*, Inventaria Praehistorica Hungariae 12, Budapest.
- Krieger 2009 Krieger, A., *Sakrale Könige bei eurasischen Steppennomaden*, în Hutter, M. (ed.), *Religionswissenschaft im Kontext der Asienwissenschaften. 99 Jahre religionswissenschaftliche Lehre und Forschung in Bonn. Religionen in der pluralen Welt*, Religionswissenschaftliche Studien 8, Berlin, p. 151–178.
- Kull 1997 Kull, B., *Tod und Apotheose. Zur Ikonographie in Grab und Kunst der jüngeren Eisenzeit an der unteren Donau und ihrer Bedeutung für die Interpretation von „Prunkgräbern“*, BerRGK 78, p. 197–466.
- Kuznețova 1987 Kuznețova, T.M., *Zerkala iz skifskich pamjatnikov VI-III vv. do n. e. (klassifi kacija i chronologičeskoe raspredelenie)*. SovArch 1, p. 35–47.
- Kyrieleis 1969 Kyrieleis, H., *Throne und Klinen. Studien zur Formgeschichte altorientalischer und griechischer Sitz- und Liegemöbel vorhellenistischer Zeit*, Jahrb. DAI 24 Ergb., Berlin.
- Macrea, Rusu 1960 Macrea, M., Rusu, M., *Der dakische Friedhof von Porolissum und das Problem der dakischen Bestattungsbräuche in der Spätlatènezeit*, Dacia N.S. 4, p. 201–229.
- Meljukova 1979 Meljukova, A.I., *Skifija i frakijskij mir*, Moscova.
- Mielczarek 2005 Mielczarek, M., *Coinage of Nikonion. Greek bronze cast coins between Istrus and Olbia*, în Alfaro, C., Marcos, C., Otero, P. (eds.), XIII Congreso Internacional de Numismática, Madrid, 2003 (Madrid 2005), p. 273–276.
- Nestor 1932 Nestor, I., *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, BerRGK 22, p. 11–181.
- Nicolăescu-Plopșor 1966 Nicolăescu-Plopșor, D., *Studiu antropologic al osemintelor umane descoperite la Histria în necropola tumulară*, în Condurachi, E. (ed.), Histria, vol. 2, București, p. 355–381.
- Nicolăescu-Plopșor 1968 Nicolăescu-Plopșor, D., *Date antropologice asupra resturilor scheletice umane din mormintul traco-getic de la Agighiol*, SCA 5, 1, p. 23–26.
- Niculescu 2004-2005 Niculescu, Gh. A., *Archaeology, Nationalism and "The History of the Romanians"*, Dacia N.S. 48–49, p. 99–124.
- Párducz 1973 Párducz, M., *Probleme der Skythenzeit im Karpatenbecken (Skythen-Urbevölkerung)*, ActaArchHung 25, p. 28–63, Taf. 9–14.
- Popa 2010 Popa, C.N., *A New Framework for Approaching Dacian Identity. The Burial Contribution*, în Berecki, S., *Iron Age Communities in the Carpatian Basin*. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș, 2009, Cluj-Napoca.
- Popa 2011 Popa, C.I., *Valea Cugirului din preistorie până în zorii epocii moderne*, Monumenta Archaeologica et Historica, Cluj-Napoca.
- Raevskij 1977 Raevskij, D.S., *Očerki ideologii skifo-sakskich plemen. Opyt rekonstrukcii skifskoj mifologii*, Moscova.
- RE Wissova G. (ed.), *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Stuttgart, 1893–1997.

- Rișcuția C., Rișcuția I. 1981 Rișcuția, C., Rișcuția, I., *Studiu antropologic asupra osemintelor omenesti incinerate din mormintul princiar de la Cugir – Dealul Cetății, județul Alba*, Sesiunea anuală de comunicări științifice. Institutul „Victor Babeș”, București, p. 51.
- Rosetti 1969 Rosetti, D.V., *Au fost amazoaane în Dacia?*, Magazin istoric 11 (32), p. 90–94.
- Rudenko 1970 Rudenko, S.I., *Frozen Tombs of Siberia. The Pazyryk Burials of Iron Age Horsemen*, London.
- Ruscu 2002 Ruscu, L., *Relațiile externe ale orașelor grecești de pe litoralul românesc al Mării Negre*, Cluj-Napoca.
- Rustoiu 2007 Rustoiu, A., *Thracian sica and Dacian falx. The History of a “National” Weapon*, în Nemeti, S., Fodorean, F., Nemeth, E., Cociș, S., Nemeti, I., Pîslaru, M., *Dacia Felix. Studia Michaeli Bărbulescu oblata*, Cluj-Napoca, p. 67–82.
- Rustoiu, Teleaga 2014 Rustoiu, A., Teleaga, E., *Das Wagengrab aus Cugir (jud. Alba, Romänien)*, în David, W. (ed.), *Roms unbekannte Grenze. Kelten, Daker, Sarmaten und Vandalen im Norden des Karpatenbeckens*. Schriften des Kelten Römer Museums Manching 6, 2014 (sub tipar).
- Rusyayeva 2007 Rusyayeva, A.S., *Religious Interactions between Olbia and Scythia*, în Braund, D., Kryzhitskiy, S.D., *Classical Olbia and the Scythian World from the Sixth Century BC to the Second Century AD*. Proc. Brit. Acad. 142, p. 93–102.
- Sârb 1987 Sârb, N., *Studiul de laborator al unor piese metalice aflate în tumulul princiar de la Cugir, jud. Alba*, manuscris 1987, citat de Iaroslavschi 1997, 113, 150, 155–156, nota 19, pl. 3–4 (Rezultatele analizelor de laborator).
- Schmidt 1927 Schmidt, H., *Skythischer Pferdegeschirrschmuck aus einem Silberdepot unbekannter Herkunft*, PZ 18, p. 1–90, Taf. 1–9.
- Schoch 2011 Schoch, W., *Untersuchungen der Holzkohlereste aus dem Wagengrab in Cugir, Rumänien*, manuscris 2011.
- Sîrbu 1993 Sîrbu, V., *Credințe și practici funerare, religioase și magice în lumea geto-dacilor*, Biblioteca Istros 3, Brăila.
- Sîrbu 2008 Sîrbu, V., *Agighiol – la tombe d’un basileus gète de la Dobroudja*, în Gergova, D. (ed.), *Phosphorion. Studia in honorem Mariae Èièikova*, Sofia, p. 268–283.
- Sîrbu 2012 Sîrbu, V., *Agighiol and Peretu – Graves of Getae Basilei (350–300 BC) at Lower Danube*, în Sîrbu, V., Schuster, C. (eds.), *Tumuli Graves – Status Symbol of the Dead in the Bronze and Iron Ages in Europe*, BAR 2396, Oxford, p. 85–92.
- Sîrbu, Luca, Roman 2007 Sîrbu, V., Luca, S.A., Roman, C., *Tombs of Dacian Warriors (2nd-1st C. BC) found in Hunedoara-Grădina Castelului (Hunedoara Country)*, Acta Terrae Septemcastrensis 6 (1), p. 155–177.
- Sîrbu et alii 2007 Sîrbu, V., Luca, S.A., Roman, C., Purece, S., Diaconescu, D., Cerișer, N., *Vestigiile dacice de la Hunedoara*, Bibliotheca Brukenthal 12, Sibiu.
- Sofîcaru 2012 Sofîcaru, A.D., *Die anthropologische Analyse der Knochenreste aus den Hügelgräbern von Cugir (Tumuli 2 und 4)*, manuscris 2012.
- Stolyarik 2001 Stolyarik, E., *Scythians in the West Pontic area: new numismatic evidence*, AJN 13, p. 21–34.
- Strobel 1998 Strobel, K., *Dacii. Despre complexitatea mărimilor etnice, politice și culturale ale istoriei spațiului Dunării de Jos*, SCIVA 49, 1, p. 61–95

- Teleaga 2010 Teleaga, E., *Die Prunkgräber aus Agighiol und Vraca*, în *Historisches Museum der Pfalz Speyer* (ed.), *Amazonen. Geheimnisvolle Kriegerinnen*, München, p. 78–85.
- Teleaga 2013 Teleaga, E., *Die Metallanalysen einiger Gegenstände aus Cugir (Tumulus 2)*, manuscris 2013: Rezultatele măsurătorilor de laborator realizate de N. Sârb (Institutul pentru chimie anorganică și metale neferoase, București) și S. Hartmann (Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Mainz, Werkblatt 2011–0159 și din 20.09.2012).
- Teleaga 2014 Teleaga, E., *Die Anfänge der figuralen thrakischen Kunst im 5. Jahrhundert v. Chr.*, în *Studien zur eisenzeitlichen Archäologie Thrakiens*, Bd. 1, Sofia – București – Marburg (sub tipar).
- Teleaga, sub tipar Teleaga, E., *Schwerter aus der Region des Eisernen Tores. Ein chronologischer Beitrag der Mittel- und Spät-La Tène-Waffengräber*, Dacia N.S. (sub tipar).
- Teleaga, Soficaru, Bălășescu 2014 Teleaga, E., Soficaru, A.D., Bălășescu, A., *Interdisziplinäre Studien über das Prunkgrab aus Agighiol, jud. Tulcea, Rumänien*, I. Einführung sowie paläoanthropologische und -zoologische Analysen *ArchKorr*, 44 (3) (sub tipar).
- Teleaga et alii 2014 Teleaga, E., Niculescu, Gh., Georgescu, M., Büttner-Teleaga, A., Blum, R., *Interdisziplinäre Studien über das Prunkgrab aus Agighiol, jud. Tulcea, Rumänien. II. Entzifferung der Altdokumentation, Untersuchungen des Zaumzeugs, Datierungs- und Migrationsbeiträge zu den Amazonengräbern*, *ArchKorr*, 44 (4) (sub tipar).
- Tochtasev 1999 Tochtasev, S.R., Dubois, L., *Inscriptions grecques dialectales d'Olbia du Pont*. Ecole pratique des hautes études. Sciences historiques et philologiques III = Hautes études du monde gréco-romain 22 (Genf 1996), *Hyperboreus* 5, p. 164–192.
- Torbov 2005 Torbov, N., *Mogilanskata Mogila vâv Vraca*, Vraca.
- Vasiliev 1980 Vasiliev, V., *Sciții agatârși pe teritoriul României*, Cluj-Napoca.
- Vinogradov 1980 Vinogradov, Ju.G., *Persten carja Skila. Polițičeskaja i dinastijnaja istorija skifov pervoj poloviny V v. do n.e.*, *SovArch* 3, p. 92–109.
- Vinogradov 1997 Vinogradov, Ju.G., *Pontische Studien. Kleine Schriften zur Geschichte und Epigraphik des Schwarzmeerraumes*, Mainz.
- Vinogradov, Kryžickij 1995 Vinogradov, Ju.G., Kryžickij, S.D., *Olbia. Eine altgriechische Stadt im nordwestlichen Schwarzmeerraum*, *Mnemosyne* Suppl. 149, Leiden, New York, Köln.
- Vulpe 1960 Vulpe, R., *Prima perioadă a culturii geto-dacice*, în Vulpe, R., Popescu, D., *Etapa târzie a destrămării comunei primitive; începuturile îndepărtate ale sclavagismului; comunitățile geto-dacice; istoria și cultura lor materială; epoca a doua a fierului. Istoria României 1*, București, p. 216–251.
- Vulpe 1983 Vulpe, A., *Pe marginea a trei cărți noi despre traci și sciți*, *Istros* 2–3, 1981–1983, p. 115–144.
- Vulpe 1986 Vulpe, A., *Limita de vest a Sciției la Herodot*, *StCl* 24, p. 33–43.
- Vulpe 2003 Vulpe, A., *Problema scitică în România*, în Ștefănescu, Șt., Constantiniu, F., Rusu, D. (eds.), *Identitate națională și spirit european. Academicianului Dan Berindei la 80 de ani*, București, p. 113–134.
- Vulpe 2012 Vulpe, A., *Herodotus and the Scythian problem in Romania*, *Dacia N.S.* 56, p. 47–75.
- West 2007 West, St., *Herodotus and Olbia*, în Braund, D., Kryzhitskiy, S.D., *Classical Olbia and the Scythian World from the Sixth Century BC to the Second Century AD*, *Proc. Brit. Acad.* 142, p. 79–92.

LIST OF CAPTIONS

Fig. 1. Vadu. The signet ring (after Vinogradov 1997, pl. 39, 1).

Fig. 2. Agighiol. Plan and profile of the barrow (drawing by D. Păcuraru, after Andrieșescu 1937, pl. 25).

Fig. 3. Cugir. Graphic reconstruction of the inventory grouping of the luxurious barrow (after Popa 2011, pl. 151, 8).

Fig. 4. Cugir. The warrior from barrow 2, rebuilt as a “Dacian” with the phalera from barrow 3, used like buckle, and with a *sica*, that is not from the tomb (after Borangic 2011, pl. 18; Crișan 1986, pl. 1,1 – similar reconstructed, but like pedestrian warrior).

Fig. 5. The Middle and Late La Tène swords from the Iron Gates area.

ABREVIERI

- ActaArchHung – Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapesta
ActaMN – Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
ActaMP – Acta Musei Porolissensis, Zalău
Acta Terrae Fogarassiensis – Acta Terrae Fogarassiensis. Anuarul Muzeului Țării Făgărașului „Valer Literat”, Făgăraș
AÉ – Anné Épigraphique, Paris
AEM – Archäologisch-Epigraphische Mitteilungen aus Osterreich-Ungarn, Viena
AIIA Iași – Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Iași
AnB – Analele Banatului, Timișoara
AnD – Analele Dobrogei, Constanța
AnȘUIași – Analele Științifice ale Universității „Al.I. Cuza”, Iași
AJN – American Journal of Numismatics, Boston
ANRW – H. Temporini, W. Haase (ed.), Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt, Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschungen, Berlin – New York, 1978–
Antiquity – Antiquity, University of York
Apulum – Acta Musei Apulensis, series Archaeologica et Anthropologica, Alba Iulia
ArchKorr – Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz
ArchWarszawa – ArchWarszawa – Archeologia. Rocznik IHKM, Varșovia
ArhMold – Arheologia Moldovei, Iași – București
ArhSb – Arheologičeskij Sbornik Gosudarsvtennyj Ermitaž, St. Petersburg
Banatica – Banatica, Muzeul județean Reșița, Reșița
BAR – British Archaeological Reports, Oxford
BCȘS – Buletinul Cercurilor Științifice Studențești. Arheologie – Istorie – Muzeologie
BerRGK – Berichte der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Arhaologischen Institutes, Frankfurt am Main
BJ – Bonner Jahrbucher des Rheinischen Landesmuseums in Bonn und des Vereins von Altertumsfreunden im Rheinlande, Bonn
BMTAGiurgiu – Buletinul Muzeului „Teohari Antonescu”, Giurgiu
Britannia – Britannia. A Journal of Romano-British and Kindred Studies, National Museum of Wales
CaieteARA – Caietele ARA. Revistă de Arhitectură, Restaurare și Arheologie, Asociația ARA, București
CAMNI – Cercetări arheologice, Muzeul Național de Istorie a României, București
Carnuntum Jahrbuch – Carnuntum Jahrbuch. Zeitschrift für Archäologie und Kulturgeschichte des Donauraumes, Viena
Carpica – Carpica, Complexul muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău
CCA – Cronica Cercetărilor Arheologice din România, București
CepR – C. C. Petolescu, Cronica Epigrafică a României, SCIVA, București
Chiron – Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, München
CIGD – Ligia Ruscu, *Corpus inscriptionum Graecarum Dacicarum*, Debrecen, 2003
CIL – *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berlin, 1863–
Classica et Christiana – Classica et Christiana, Centrul de Studii Clasice și Creștine al Facultății de Istorie a Universității „Al.I. Cuza”, Iași
CRAI – CRAI – Comptes-Rendus de l’Académie des Inscriptions et Belles Lettres, Paris
SCIVA, tomul 65, nr. 3–4, București, 2014, p. 395–397

- Dacia – Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București; serie nouă N.S. (nouvelle série); *Révue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne*, București
- Danubius – Danubius. Revista Muzeului de Istorie, Galați
- Dialogues d'histoire ancienne – Dialogues d'histoire ancienne, Paris – Atena
- Drobeta – Drobeta, Muzeul Regiunii Porților de Fier, Drobeta–Turnu Severin
- EDR S.N. – Ephemera Daco-Romana, Serie nouă, București
- EphemNap – Ephemera Napocensis, Cluj-Napoca
- Gallia – Gallia. Archéologie de la France antique, Paris
- Germania – Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Institut, Berlin
- GSU.FF – Godišnik na Sofjskija Universitet. Filologički Fakultet, Sofia
- Historica – Historica, Iași
- Hyperboreus – Hyperboreus. Bibliotheca Classica Petropolitana, St. Petersburg
- IDR – *Inscripțiile Daciei Romane*, București
- IDRE – Constantin C. Petolescu, *Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie I-II*, București, 1996–2000
- IGLR – Emilian Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV–XIII descoperite în România*, București, 1976
- ILD – C.C. Petolescu, *Inscripții latine din Dacia*, București, 2005
- Il Mar Nero – Il Mar Nero, *Annali di archeologia e storia*, Roma – Paris
- ILS – H. Dessau, *Inscriptiones Latinae Selectae I–III*, Berlin, 1892–1916
- ISM – *Inscripțiile din Scythia Minor*, București
- Istros – Istros. Buletinul Muzeului Brăilei. Studii, comunicări, note, Brăila
- Klio – Klio. Beiträge zur alten Geschichte, Leipzig
- Latomus – Latomus. Revue d'études latines, Bruxelles
- Jahrb.DAI – Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Institut, Berlin
- JHR – Journal of Hellenic Studies, University of Leeds
- JÖAI – Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts, Viena
- JRGZM – Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz
- Marisia – Marisia, Muzeul Județean Mureș, Târgu Mureș
- MCA (Materiale) – Materiale și Cercetări Arheologice, București
- MEFRA – Mélanges de l'École Française de Rome, Paris – Roma
- Mitt.DAI – Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Institut, Berlin
- PAS – Prähistorische Archäologie Südosteuropas, Berlin
- PBF – Prähistorische Bronzefunde, München – Stuttgart
- Peuce – Peuce, Studii și cercetări de istorie și arheologie, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, Tulcea
- PIR – *Prosopographia Imperii Romani*, Berlin, 1898–
- PME – H. Devijver, *Prosopographia militarium equestrium quae fuerunt ab Augusto ad Gallienum*, I–V, Leuven, 1976–1993
- Pontica – Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța
- Potaissa – Potaissa. Revista Muzeului de Istorie Turda
- Proc.Brit.Acad. – Proceedings of the British Academy, Oxford
- PZ – Prähistorische Zeitschrift, Leipzig – Berlin
- RA – Revue Archéologique, Paris
- REG – Revue des Études Grecques, Paris
- Revista Bistriței – Revista Bistriței, Bistrița
- RFIC – Rivista di Filologia e d'Istruzione Classica, Torino
- RGZM – Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz
- RMD – M.M. Roxan, *Roman Military Diplomas*, Londra, 1978, 1985
- RPAN – Revista de Preistorie și Antichități Naționale, București/Cluj
- RRH – Revue Roumaine d'Histoire, București

- SAA – Studia Antiqua et Archaeologica, Iași
Sargetia – Sargetia, Acta Musei regionalis Devensis, Deva
SCA – Studii și Cercetări de Antropologie, București
SCIV(A) – Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București
SEG – *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Leiden, 1923–
SJ – Saalburg Jahrbuch, Saalburg
SovArch – Sovetskaja Arheologija, Moscova
StCl – Studii Clasice, București
Studia Historica. Historia antigua – Studia Historica. Historia antigua, Universidad de Salamanca
Studia Thracica – Studia Thracica. Institut po trakologija. Bulgarskata akademiia na naukite, Sofia
TD – Thraco-Dacica, București
Terra Sebus – Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis, Muzeul Municipal „Ioan Raica”, Sebeș
Tibiscum – Tibiscum. Acta Musei Carasebesiensis, Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de graniță Caransebeș
Tibiscus – Muzeul Banatului, Timișoara
Transylvanian Review – Transylvanian Review, Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca
Tyche – Tyche. Beiträge zur Alten Geschichte, Papyrologie und Epigraphik, Viena
UPA – Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie, Bonn
ZPE – Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bonn

